

УДК 378.015. 31.041:37.011.3

DOI 10.31652/2415-7872-2022-72-68-73

ОЛЕКСАНДР РИКАЧЕВСЬКИЙ

orcid.org/0000-0001-5875-5615

ovr7@ukr.net

аспірант,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

У статті розглянуто деонтологічний підхід до підготовки майбутніх медичних сестер, зауважено, що етичні закони й позиції в медицині – це погляди й знання, які наочно інтегрують моральні засади особистості й загалом процес лікування, теорію і практику стосунків з хворими, суспільством та колегами. Визначено, що деонтологічний підхід до підготовки майбутніх медичних сестер передбачає професійну підготовку компетентного фахівця, спроможного як забезпечувати надання належних медичних послуг, так і покращувати рівень якості охорони здоров'я загалом. Закцентовано увагу на принципах, котрі є визначальними в медицині, зокрема: «не нашкодь», «роби добро», принцип справедливості, принцип пошани прав і гідності людини, принцип правдивості, принцип конфіденційності, принцип дотримання обов'язку, принцип пошани автономії пацієнта.

У статті окреслено основні компетенції медичного працівника, які є важливими для здійснення професійного самовдосконалення, зокрема: усвідомлення та сприйняття морально-етичних норм поведінки стосовно колег, пацієнтів, навколишнього середовища (принцип біоетики); володіння та дотримання норм здорового способу життя; потреба вчитися; здатність до об'єктивної критики і самокритики; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; знання іноземної мови; навички роботи з комп'ютерними технологіями; уміння збирати, аналізувати й керувати інформацією; дослідницькі навички.

Ключові слова: деонтологія; професійна етика; професійний обов'язок медичних сестер; правила деонтології; деонтологічна культура.

OLEKSANDR RYKACHEVSKIY

postgraduate student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Ostrozko Str. 32, Vinnitsia

DEONTOLOGICAL APPROACH TO THE FUTURE NURSES TRAINING

The article examines the deontological approach to the future nurses training, notes that ethical laws and positions in medicine are views and knowledge that clearly integrate the moral principles of the individual and the treatment process, theory and practice of relationships with patients, society and colleagues. There are no separate ethical categories for the behavior of a doctor, paramedic, or nurse. Ethical principles in medicine are an indivisible whole, although each individual medical profession has its own professional and therefore ethical differences. It is noted that the deontological approach to the future nurses training involves the training of a competent specialist who can both ensure the provision of appropriate medical services and improve the quality of health care in general. Emphasis is placed on the principles that are decisive in medicine, in particular: "do no harm", "do good", the principle of justice, the principle of respect for human rights and dignity, the principle of truthfulness, the principle of confidentiality, the principle of duty, respect for patient autonomy. The modern nurse is also subject to such high requirements as intelligence, honesty, kindness, responsibility, erudition, compassion, restraint, high efficiency, spirituality, intelligence and others. The article outlines the main competencies of a health worker, which are important for professional self-improvement, in particular: awareness and perception of moral and ethical norms of behavior in relation to colleagues, patients, the environment (the principle of bioethics); possession and observance of healthy lifestyles; the need to learn; ability to objective criticism and self-criticism; adaptability and sociability; persistence in achieving the goal; knowledge of a foreign language; computer skills; ability to collect, analyze and manage information; research skills. The author identifies the deontological approach to the training of future nurses as a priority, as medical deontology is a related discipline between ethics and medicine. The key concept of medical deontology is the professional duty of the medical worker to society and patients.

Key words: deontology; professional ethics; professional duty of nurses; rules of deontology; deontological culture.

Розвиток нових технологій в охороні здоров'я, високі вимоги до якості діяльності медичної сестри призвели до необхідності реформування підготовки висококваліфікованих кадрів та вдосконалення сестринської справи. Без докорінного перегляду всієї програми підготовки та перепідготовки фахівців сестринської справи, без упровадження нових технологій організації сестринської допомоги, матеріальної та правової підтримки медичних сестер подальше вдосконалення системи охорони здоров'я просто не можливе [10, с. 84]. Із запровадженням інноватики у світовій медицині, появою сучасного медичного обладнання й інноваційних,

високотехнологічних методів надання медичної допомоги виникла потреба швидкого реагування на професійну підготовку сучасних медичних фахівців, зокрема, медичних молодших спеціалістів, здатних освоювати нові види діяльності та нові технології. Тому особливого значення набуває підготовка майбутніх медичних фахівців за спеціальністю «Медсестринство», котра об'єднує такі спеціалізації: «акушерська справа», «сестринська справа» та «лікувальна справа», професійні функції яких змінюються відповідно до завдань, що стоять перед системою охорони здоров'я [6, с. 35].

Мета статті – розглянути деонтологічний підхід як основоположний щодо підготовки та професійного зростання майбутніх медичних сестер.

У наукових працях вітчизняних учених зауважується, що проблеми етичної компетентності, деонтології у сфері охорони здоров'я висвітлювали в дослідженнях А. Базилевич, С. Вітенко, Н. Герасимчук, Н. Касевич, Ю. Колісник, А. Кравець, Н. Пасечко, Б. Савчик, О. Семенов, Т. Сліпченко, І. Стояновський, О. Кравченко та інших. Питання професійної культури майбутніх медиків висвітлювали А. Агаркова, О. Андрійчук, Б. Веденко, Л. Веденко, В. Даценко, М. Дем'янчук, Т. Корольова, С. Левенець, Г. Терешкевич та інші.

Розгляд етичної складової професійної діяльності медичної сестри вмотивовує аналіз таких понять, як мораль і етика. Етимологічно подібні ці поняття вчені на сьогодні усе ж розмежовують. Простежимо розвиток дослідницької думки. Як показує аналіз довідникових і наукових джерел, етикою (з грецької мови «ethos» – звичай, характер, з латинської «ethica») називають один з найдавніших компонентів культури людства, спрямований на становлення й регулювання людських узаємин у процесі їхнього спільного життя й діяльності. Одне з головних положень «Клятви Гіпократа» говорить: «Не нашкодь». Наступний принцип медичної етики – принцип справедливості – стосується надання медичних послуг. Лікування має бути проведено якісно й у повному обсязі, виходячи з потреб людини [11].

Етичні закони й позиції в медицині – це погляди й знання, які наочно інтегрують моральні засади особистості лікаря й загалом процесу лікування, теорію і практику стосунків з хворими, суспільством та колегами. Не існує окремих етичних категорій щодо поведінки лікаря, фельдшера, медичної сестри чи санітарки. Етичні принципи в медицині – неподільне ціле, хоча кожен окремий медичний фах має свої професійні, а, отже, й етичні відмінності [8, с. 1]. На сучасному етапі перетворень в освіті України, спрямування її до європейських стандартів, загострюється проблема підвищення якості змісту підготовки фахівців медичної галузі. Медична освіта за своїм призначенням здійснює професійну підготовку компетентного фахівця, спроможного як забезпечувати надання належних медичних послуг, так і покращувати рівень якості охорони здоров'я загалом [4, с. 3].

Нині зростає роль медсестринських служб та медичної сестри як фахівця, яка першою контактує з пацієнтом, його родиною та оточенням і опікується ними в лікарні та вдома до кінця життя. За таких умов зростає й актуальність професійної підготовки медичних сестер. Медична сестра – молодший спеціаліст покликана здійснювати профілактичну діяльність, догляд та опіку за хворими. Медсестра-бакалавр медицини здійснює, окрім функцій молодшого спеціаліста, управління медсестринськими структурами (в якості старших медичних сестер відділень та завідувачів відділень медсестринського догляду), надає медичну допомогу в спеціалізованих відділеннях, бере участь у підготовці медсестер – молодших спеціалістів. Медсестра-магістр розширює свою діяльність у клінічному медсестринстві, виконує управлінські функції головних спеціалістів управлінь охорони здоров'я, головних медичних сестер лікувально-профілактичних закладів, залучається до викладацької, науково-дослідної діяльності [14, с. 19]. Професійна діяльність медичної сестри спрямована на цілісну людину, тобто на особистість, яка відповідно до досліджень психологів має неповторний набір психологічних якостей (характеру, темпераменту, соціального досвіду, життєвої позиції). Медична сестра здійснює безпосередній догляд за пацієнтом, навчає самодогляду й елементам самогігієни, допомагає пацієнту і його родині психологічно адаптуватися до ситуації, яка виникла. В основу професійної діяльності медичної сестри покладено такі базові поняття: людина як особистість, навколишнє середовище, оточення, здоров'я, медсестринство.

Нове освітнє середовище має забезпечувати умови для формування медсестри, яка гармонійно вписуватиметься в нові умови праці та структуру реформованої галузі охорони здоров'я. Навчання повинно базуватися на основі особистісної зацікавленості медсестри, що сприятиме формуванню її пізнавальної активності на основі потенційних інтересів. В основі інноваційних методів навчання повинні бути методики, що розвиватимуть системне, а то й інтуїтивне мислення, уміння знаходити, фільтрувати та систематизувати інформацію [13, с. 5]. Медичний працівник середньої ланки нині є партнером лікаря й виконує багато самостійних функцій. Він збирає інформацію про хворого, вивчає його потреби й проблеми, планує та реалізовує план лікування пацієнтів певних груп, відповідно, консультуючись з лікарем, ставить до відома лікаря про зміни у здоров'ї хворого; спільно з лікарем бере участь в обходах, реалізовує його призначення не лише щодо діагностичних, а й лікувальних

заходів, здатний діяти незалежно, та в співпраці з іншими фахівцями галузі охорони здоров'я [9, с. 147].

Українська медична освіта активно крокує новим шляхом європейської спрямованості, і в Україні поступово запроваджується неперервна ступенева освіта. Г. Ерстенюк проаналізувала європейський досвід медичної освіти й охарактеризувала здобутки вітчизняної медичної освіти. Учена зазначає, що перевага української медичної освіти в тому, що «ми маємо більший доступ до пацієнта. Особливо важливо, що студенти працюють не з симуляторами, а в реальних умовах. У багатьох європейських університетах пацієнтів у навчальних клініках грають спеціально підготовлені актори. У нас студенти в клінічних відділеннях, в умовах стаціонару, стикаються з реальними пацієнтами, тобто отримують розуміння ... немає однакових хворих і однакових хвороб. Кожна патологія – індивідуальна» [7]. Важливо, щоб саме у процесі навчання в навчальному закладі прищеплювали такі якості, як співробітництво, самостійність і прагнення до самореалізації при вирішенні професійно-орієнтованих завдань. Якщо робота всіх учасників процесу творча, професійна, то в досягненні поставленої мети й успіху можна не сумніватися. На сьогодні основне завдання будь-якого навчального закладу – не стільки передати знання студентам, скільки навчити самостійно опрацьовувати матеріал, спрямувати студента на самонавчання, саморозвиток і самореалізацію у власній професійній діяльності [5, с. 19].

Похідними від ідей гуманізму в медичній практиці є наступні принципи: «не нашкодь», «роби добро», принцип справедливості, принцип пошани прав і гідності людини, принцип правдивості, принцип конфіденційності, принцип дотримання обов'язку, принцип пошани автономії пацієнта. До сучасного медпрацівника також пред'являються такі вимоги, як кмітливості, сумлінність, доброзичливість, відповідальність, ерудиція, співчуття, стриманість, висока працездатність, духовність, інтелігентність та інші. Звертаючись до студентів-медиків, М. Пирогов закликав «виховувати в собі такі якості громадянина, як чесність, відданість обов'язку, гідність». Найважливішою етичною якістю лікаря він вважав не тільки дбайливе відношення до хворого, але і високий професіоналізм, прагнення постійно підвищувати свою кваліфікацію.

Однією з обов'язкових якостей лікаря є відповідальність. Велике значення у формуванні лікаря має вироблення стійкої звички і любові до систематичної, наполегливої праці. Роботі потрібно віддавати себе всього, керуючись старовинним правилом: «Те, що потрібно зробити в майбутньому, зроби сьогодні, а те, що потрібно зробити сьогодні – зроби зараз».

Невід'ємною рисою лікаря повинна бути спостережливості. Мова йде про професійно-лікарську спостережливості, що дозволяє побачити, запам'ятати й по медичному оцінити щонайменші зміни у фізичному і психічному стані людини. Ю. Гребеник констатує, що професія «медичної сестри в Україні – універсальна, після закінчення медичного коледжу вона може працювати в будь-якому відділенні. Широкопрофільність підготовки медсестер має свої переваги, особливо щодо майбутнього працевлаштування. Медична сестра в Україні не має того статусу, як у закордонних розвинених країнах світу. Медична сестра в нашій країні є помічником лікаря, але не має самостійності в прийнятті рішень» [3, с. 135].

Принципи медичної деонтології вимагають, щоб спостереження за хворим були глибоко осмисленими і стали переконливими. Таким чином, важливим психологічним принципом медичної деонтології є:

1. Єдність професійної спостережливості, усвідомлення сутності явища і переконання у своїй правоті.

2. Емоційне забарвлення отриманої і осмисленої інформації. Медичний працівник повинен відчувати біль і переживання іншої людини як свої власні. Це допоможе зрозуміти стан хворого і розділити з ним його переживання, що має важливе значення для хворого.

3. Гуманізм. Він випливає із самої сутності професії, бо не можна любити професію медика, не люблячи людину.

4. Милосердя. Хворий виставляє особливі вимоги саме до особистості медичного працівника, шукає в ньому риси доброти, співчуття, милосердя.

5. Доброта. На ній базуються гуманізм і милосердя. Медична деонтологія вимагає від медика бути добрим до хворих, його родичів і близьких. Проте бути добрим не означає бути «добреньким». Якщо хворий порушує необхідний режим або відвідувачі провокують пацієнта на його порушення, потрібно тактовно, але рішуче заборонити такі дії.

6. Доброта, гуманізм і милосердя медика повинні органічно поєднуватись з рішучістю і принциповістю, делікатністю й тактовністю. Делікатність і тактовність є проявом внутрішньої інтелігентності людини, яка досягається вихованням. Виховання – це не лише гарні манери, це поняття більш глибоке. Виховання передусім формує внутрішню інтелігентність людини, що включає повагу до людей, уміння встановити з ними контакти.

7. Совість – це «внутрішній суддя» вчинків людини. Моральний критерій совісті тісно пов'язаний з розумінням людиною сутності добра і зла, обов'язку та іншими моральними категоріями. Значення совісті в роботі медика є надзвичайно великим. Як би добре не був

поставлений контроль, неможливо прослідкувати за кожним кроком медичного персоналу. Лише совість і почуття обов'язку не дозволять халатно ставитись до своїх обов'язків.

8. Скромність і акуратність повинні бути й у стилі поведінки, і в зовнішньому вигляді медика. Відповідний стиль одягу й поведінки створює належний імідж медика, який повинен психотерапевтично впливати на хворого й допомагати його одужанню.

9. Увічливість і увага до хворого – це не лише правила етикету. Неввічливе, а тим більше презирливе чи гидливе ставлення до хворого, фамільярність травмують його психіку, що негативно впливає на перебіг недуги.

10. Оптимізм є невід'ємною частиною діяльності медика. Медику доводиться брати участь у лікуванні дуже тяжких хворих. Необхідно всіляко переконувати їх у сприятливому результаті. А для цього потрібно самому бути оптимістом, вірити в успіх і різними засобами завойовувати його.

11. Мужність – це властивість не боятись труднощів у роботі, не ухилятись від відповідальності. Мужність повинна поєднуватись з рішучістю. Інколи в медичній практиці доводиться ризикувати. Але частка ризику повинна бути адекватною обставинам. У лікувальній роботі ризик дозволений лише в межах наявних знань і досвіду. Спілкування з хворим є могутнім засобом психологічного впливу на його стан. При захворюванні потреба в душевному підбадьорливому спілкуванні здебільшого зростає, лише у важких випадках спілкування обтяжує хворого і він уникає його. Необхідно уважно слухати хворого, відповідати на його запитання або коментувати його думки чітко, переконливо і професійно.

Перехід на нові принципи сестринської роботи вимагає розробки нормативно-законодавчої бази, що визначає галузь професійної компетенції та включає нові переліки посадових обов'язків, нові навчально-методичні матеріали, нові стандарти сестринської роботи. Тим часом досі відсутній закон, який регламентує діяльність медичної сестри, перелік прав і обов'язків та соціальний статус. Отже, сучасні тенденції розвитку вітчизняної системи охорони здоров'я диктують необхідність розширення і правового закріплення змісту професійної діяльності спеціалістів із середньою медичною освітою. З кожним роком зростає внесок цієї професійної групи медичних працівників у справу охорони здоров'я населення, більш глибоко усвідомлюється необхідність подальшого розвитку функцій професійної діяльності сестринського персоналу. Найважливішим критерієм цінності медичної сестри-керівника є її управлінська компетентність, лідерські якості, комунікативні здібності, оптимізм ведення майбутнього й бажання знати те, що не знаєш сьогодні [10, с. 84].

Медична деонтологія – суміжна дисципліна між етикою й медициною, галузь медичної етики, що має свою специфіку; учення про моральний обов'язок, етичні обов'язки й етичні норми поведінки медичного персоналу, що забезпечують оптимальну якість та результативність його роботи з відновлення й збереження здоров'я людей. Ключовим поняттям медичної деонтології є професійний обов'язок медичного працівника перед суспільством і пацієнтами. Медична деонтологія припускає право медиків на професійну гідність і честь, включає нормативні принципи поведінки медичного працівника. У структурі медичної етики деонтологія займає особливе місце. Це найперша й найбільш традиційна галузь професійної етики; вона носить найбільш прикладний характер, тим самим безпосередньо вривається до галузі регуляції людських відносин і утілюється в деонтологічних Кодексах. У вузькому сенсі медична деонтологія – це сукупність конкретних норм і принципів медичної моралі стосовно певної спеціальності [8, с. 7].

Вчитися бути лікарем – вчитися бути людиною. Усім відомий життєвий девіз М. Пирогова: бути людиною серед людей. Лікар повинен бути вихованою людиною і повинен володіти внутрішньою інтелігентністю, духовністю, щедрістю. Що стосується духовних якостей лікаря, таких як співчуття і душевність, то ці риси характеру слід уважати законами професії [8, с. 19]. Надзвичайну увагу видатний вчений приділяв і вихованню молодого покоління. Він був противником розподілу людей на класи, вважаючи, що розум та талант людині даються незалежно від походження. Головною своєю метою вважав виховання високоморальної особистості з широким кругозором. М. Пирогов підтримував прагнення молодих людей у здобутті освіти, та сприяв створенню недільних шкіл у Києві. Своїми життєвими кредо видатний геній медицини М. Пирогов вважав: *«Жити на білому світі – значить постійно боротися і постійно перемагати...»*. *«Бути, а не здаватися – девіз, який повинен носити в своєму серці кожен громадянин, який любить свою Батьківщину. Служити правді – як в науковому, так і в моральному сенсі цього слова. Бути людиною»* [1].

Розумним, тактовним словом можна підняти настрій хворого, уселити в нього бадьорість і надію на одужання і необережним словом можна глибоко поранити хворого, викликати різке погіршення його здоров'я. Важливо не тільки, що говорити, а й як, навіщо, де говорити, як відреагує той, до кого звертається медичний працівник: пацієнт, його родичі, колеги і т. ін. Основою взаємин є слово, що було відомо ще в давнину: «лікувати треба словом, травами і ножем», одну і ту ж думку можна висловити по-різному. Одне і те ж слово люди можуть зрозуміти по-різному, залежно від свого інтелекту, особистісних якостей і т. ін. Не тільки слова, але й інтонація, вираз обличчя, жести мають велике значення в узаєминах із хворим, його родичами, колегами. Медик повинен володіти особливою «чутливістю до людини», володіти емпатією – здатністю співчувати, ставити себе на

місце хворого. Він повинен уміти зрозуміти хворого і його близьких, вміти слухати «душу» хворого, заспокоїти і переконати. Це свого роду мистецтво, причому, нелегке. У розмові з хворим неприпустимі байдужість, пасивність, млявість. Хворий повинен відчувати, що його правильно розуміють, що медичний працівник ставиться до нього з щирим інтересом [12].

Варто відзначити такі компетенції медичного працівника, які є важливими для здійснення професійного самовдосконалення: усвідомлення та сприйняття морально-етичних норм поведінки стосовно колег, пацієнтів, навколишнього середовища (принцип біоетики); володіння та дотримання норм здорового способу життя; потреба вчитися; здатність до об'єктивної критики і самокритики; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; знання іноземної мови; навички роботи з комп'ютерними технологіями; уміння збирати, аналізувати інформацію; дослідницькі навички [2].

Висновки. У структурі медичної етики деонтологія займає особливе місце. Це найперша і найбільш традиційна галузь професійної етики. Ключовим поняттям медичної деонтології є професійний обов'язок медичного працівника перед суспільством і пацієнтами. Медична деонтологія припускає право медиків на професійну гідність і честь, включає нормативні принципи поведінки медичного працівника. Етичні принципи у медицині – неподільне ціле, хоча кожен окремий медичний фах має свої професійні, а отже й етичні відмінності. Деонтологічна культура фахівця є показником його професіоналізму, цілісним особистісно-професійним утворенням, котре формується у процесі неперервної професійної освіти як результат загальнокультурного розвитку. Подальші дослідження та їх перспективи у цій галузі вбачаємо у визначенні умов та шляхів удосконалення деонтологічної культури фахівця.

Література

1. Асадчева Тетяна. Микола Пирогов – геній медицини, який випередив свій час. *Вечірній Київ*. URL : <https://vechirniy.kyiv.ua/news/46864/> (дата звернення 21.05.2022)
2. Визначено стратегію розвитку медичної освіти в Україні. *Урядовий портал*. 08.12.2005. Прес-служба МОЗ України. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=25537906 (дата звернення 20.05.2022)
3. Гребеник Ю. С. Особливості підготовки медичних сестер у Великій Британії, США та Україні. *Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст : матеріали наук. – практ. семінару ; 5 червня 2014 р., Київ, 2014. С. 133-135.*
4. Дудікова Л.В. Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінниця, 2011. 20 с.
5. Задирака Л. В. Особливості розвитку професійно важливих психологічних якостей майбутніх медичних сестер. *Медсестринство*. 2016. № 3. С. 19–22.
6. Ілясова Ю.С. Аналіз закордонного досвіду підготовки медичних молодших спеціалістів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Випуск 48. С.35-38. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/377193.pdf> (дата звернення 20.05.2022).
7. Клінічне мислення: чому і як вчать в українських медичних вишах – на прикладі ІФНМУ : [розмова з першим проректором з наукової роботи ІФНМУ Ганною Ерстенюк та директором Інституту післядипломної освіти Любомиром Пелехан / спілкувалася Н. Кушніренко]. *Аудиторія*. 2017. 14 липня. URL : http://kurs.if.ua/articles/formuvaty_klinichne_myslennya_chomu_i_yak_vchat_v_ukrainskyh_medychnyh_vyshah_na_prykladi_ifnm_u_55723.html (дата звернення 20.05.2022).
8. Ковальова О.М., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Герасимчук Н.М. Деонтологія в медицині: підручник. Харків, 2014. 258 с.
9. Кравченко О. Гуманізація навчально-виховного середовища медичного коледжу як основа формування професійної етики майбутніх медичних сестер. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. К. : видавець ПП Лисенко М. М., 2012. Вип. 4. С. 147–154.
10. Криницька І.Я., Марущак М.І., Кліш І.М. Особливості професійної підготовки медичних сестер на сучасному етапі. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2017. № 4 (74). С.84-87.
11. Медична етика. URL: <http://www.npblog.com.ua/index.php/meditsina/medychna-etyka.html>
12. Основи деонтології : навчальний посібник : навч. посібн. для студ. спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія», спеціалізації «Фізична терапія» / укл. Ю.В. Копочинська, С.Б.Латенко; КНП ім. Ігоря Сікорського. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/42302/3/Posibnyk_Osnovy-Deontolohii.pdf (дата звернення 21.05.2022).
13. Романішена-Лановська Л. К. Інноваційні методи в післядипломній підготовці медсестри. *Медсестринство*. 2016. № 4. С. 5–7.
14. Семенов О. М., Кравченко О. Формування професійної етики майбутньої медичної сестри у вимірах педагогічної дії : монографія. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 304 с.

References

1. Asadcheva Tetiana. Mykola Pyrohov – henii medytsyny, yakyi vyperedyv svii chas. [Mykola Pirogov is a genius of medicine who is ahead of his time]. «Vechirnyi Kyiv». URL : <https://vechirniy.kyiv.ua/news/46864/> (data zvernennia 21.05.2022) [in Ukrainian].
2. Vyznachenno stratehiu rozvytku medychnoi osvity v Ukraini [The strategy of medical education development in Ukraine is determined]. (2005). [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=25537906). Retrieved from: URL : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=25537906. (data zvernennia 21.05.2022) [in Ukrainian].
3. Hrebenyk Yu. S. Osoblyvosti pidhotovky medychnykh sester u Velykii Brytanii, SShA ta Ukraini. [Features of nurses training in the UK, USA and Ukraine]. Pedagogichna komparatyvistyka – 2014: yakisnyi vymir osvity zarubizhzhia ta ukrainskyi kontekst : materialy nauk.-prakt. seminaru ; 5 chervnia 2014 r., Kyiv. Kyiv, 2014. S. 133-135. [in Ukrainian].
4. Dudikova, L.V. (2011). Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia u maibutnikh likariv [The future doctors' readiness for professional self-improvement formation]. Extended abstract of Candidate's thesis. Vinnytsia [in Ukrainian].
5. Zadyraka, L.V. (2016). Osoblyvosti rozvytku profesiino vazhlyvykh psykholohichnykh yakosti maibutnikh medychnykh sester [Features of the development of professionally important psychological qualities of future nurses]. Medsestrynstvo – Nursing, 3, 19-22 [in Ukrainian].
6. Iliasova Yu.S. Analiz zakordonnoho dosvidu pidhotovky medychnykh molodshykh spetsialistiv. [The foreign experience analysis in training junior medical specialists]. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv : metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Vypusk 48. S. 35-38. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/377193.pdf> (data zvernennia 20.05.2022) [in Ukrainian].
7. Klinichne myslennia: chomu i yak vchat v ukrainskykh med vyshakh – na prykladi IFNMU. [Clinical thinking: why and how they teach in Ukrainian medical universities]: [rozmova z pershym prorektorom z naukovo roboty IFNMU Hannoniu Ersteniuk ta dyrektorom Instytutu pisliadyplomnoi osvity Liubomyrom Pelekhan / cpilkuvalasia N. Kushnirenko]. Audytoria. 2017. 14 lypnia. URL: http://kurs.if.ua/articles/formuvaty_klinichne_myslennya_chomu_i_yak_vchat_v_ukrainskyh_medychny_h_vyshah_na_prykladi_ifnm_u_55723.html. [in Ukrainian].
8. Kovalova O.M., Safarhalina-Kornilova N.A., Herasymchuk N.M. Deontolohiia v medytsyni: pidruchnyk. [Deontology in medicine: a textbook]. Kharkiv, 2014. 258 s. [in Ukrainian].
9. Kravchenko O. Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho seredovyscha medychnoho koledzhu yak osnova formuvannia profesiinoi etyky maibutnikh medychnykh sester. [Humanization of the medical college educational environment as a basis for the formation of professional ethics of future nurses]. Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy : zb. nauk. pr. K. : vydavets PP Lysenko M. M., 2012. Vyp. 4. S. 147–154. [in Ukrainian].
10. Krynytska I.Ia., Marushchak M.I., Klishch I.M. Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky medychnykh sester na suchasnomu etapi. [The nurses' professional training features at the present stage]. Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy. 2017. № 4 (74). S.84-87. [in Ukrainian].
11. Medychna etyka. [Medical ethics]. URL: <http://www.npblog.com.ua/index.php/meditsina/medychna-etyka.html> [in Ukrainian].
12. Osnovy deontolohii: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of deontology: a textbook] [Elektronnyi resurs] : navch. posibn. dlia stud. spetsialnosti 227 «Fizychna terapiia, erhoterapiia», spetsializatsii «Fizychna terapiia» / ukl. Yu.V. Kopochynska, S.B.Latenko; KPI im. Ihoria Sikorskoho. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/42302/3/Posibnyk_Osnovy-Deontolohii.pdf (data zvernennia 21.05.2022). [in Ukrainian].
13. Romanishena-Lanovska L. K. Innovatsiini metody v pisliadyplomnii pidhotovtsi medsestry. [Innovative methods in postgraduate training of nurses]. Medsestrynstvo. 2016. № 4. S. 5–7. [in Ukrainian].
14. Semenoh O. M., Kravchenko O. Formuvannia profesiinoi etyky maibutnoi medychnoi sestry u vymirakh pedagogichnoi dii : monohrafiia [Formation of professional ethics of the future nurse in the dimensions of pedagogical action: monograph] / O. Semenoh, O. Kravchenko. Cherkasy : vydavets Chabanenko Yu. A., 2014. 304 s. [in Ukrainian].